
ДЕНИЩИЧ Т.А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра української
філології, теорії та історії
літератури, Чорноморський
державний університет імені
Петра Могили,
м. Миколаїв

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито сутність лінгводидактичних стратегій як основного засобу навчання діалогічного мовлення студентів гуманітарного профілю. Визначено основні завдання й умови вдосконалення діалогічних умінь і навичок з урахуванням сучасних вимог до підготовки компетентного фахівця. Розглянуто особливості протікання процесу професійної комунікації, окреслено значення діалогічного мовлення під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням).

Ключові слова: лінгводидактичні стратегії, мовленнєва діяльність, комунікація, діалогічне мовлення, методика навчання, технологія навчання.

В статье раскрыто сущность лингводидактических стратегий как основного средства обучения диалогической речи студентов гуманитарного профиля. Определены основные задания и условия усовершенствования диалогических умений и навыков с учетом современных требования к формированию компетентного специалиста. Рассмотрено особенности протекания процесса профессиональной коммуникации, значение диалогической речи в процессе изучения украинского языка (профессиональной направленности).

Ключевые слова: лингводидактические стратегии, речевая деятельность, коммуникация, диалогическая речь, методика обучения, технология обучения.

In the article is revealed the essence of the lingvo-didactic strategies as the main means of teaching dialogic speech of the students of the humanitarian specialization. The most important tasks and conditions of the research are

improvement of the dialogic skills and knowledge in view of the modern requirements for the training competent specialist. The paper investigates the features of the professional communication process, outlines the meaning of the dialogic speech during the learning Ukrainian language (for professional purposes).

Key words: *lingvo-didactic strategies, speech activity, communication, dialogic speech, methodology of studying, education technology.*

Постановка проблеми. Сучасне осмислення проблеми мовної освіти та шляхів її реалізації створює необхідність підвищення теоретичного і практичного рівнів навчання української мови. Виникає потреба формування фахівців з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності, здатних до спілкування в усіх сферах суспільного життя. Формувати таку особистість, щоб досконало володіла літературною мовою і творчо нею послуговувалася як органічним засобом самоствердження та самовираження, покликана вся система освіти, зокрема основна її ланка – вища школа.

Сучасні лінгводидакти стверджують, що необхідні пошуки оптимальних шляхів формування високорозвинутої мовної особистості з урахуванням відповідних теоретичних психолого-педагогічних та лінгводидактичних наукових засад, що сприяли б ефективному оволодінню українського усного діалогічного мовлення студентів вищих навчальних закладів. Вміння правильно та грамотно конструювати свої висловлення дається сучасній молоді все важче та важче. Втрачаючи вміння до формування ідеального спілкування, співрозмовники створюють своє мовлення неприродно, що ґрунтується на обмежених та викривлених знаннях про культуру спілкування. Оптимальним варіантом для покращення ситуації є розробка лінгводидактичних стратегій діалогічного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання усного діалогічного мовлення розглядалася

психологами (О. Леонт'єв, І. Зимня, Л. Виготський, С. Рубінштейн та ін.), методистами (Г. Городілова, Т. Ладигенська та ін.), лінгвістами (Г. Колшанський, А. Акішина, Т. Акішина, Х. Кано та Е. Палихата ін.). Багато досліджень з вивчення діалогічного мовлення є в методичці навчання іноземної мови. Учені – лінгвісти, психолінгвісти, методисти – працювали над формуванням іншомовного усного діалогічного спілкування (В. Девкін, Ю. Розенбаум, Ю. Пасов, Л. Михайлов, Е. Шубін, П. Гальперін та ін.).

Постановка завдання. Потреба розвитку діалогічного мовлення студентів усвідомлюється в методичці навчання українського професійного мовлення, проте реалізується дещо однобічно, в основному через формування писемного монологічного мовлення. Проте у вищій школі дуже важливо сконцентрувати увагу саме на послідовному й системному навчанні студентів гуманітарного профілю діалогічного мовлення, оскільки майбутня професія передбачає вміння правильно будувати діалог. З огляду на це **актуальність** статті зумовлена соціальним значенням проблеми навчання українського усного діалогічного мовлення, потребою вивчення в сучасній методичці викладання української мови такої організації процесу засвоєння знань, яка б забезпечувала розвиток пізнавальної діяльності студентів і одночасно створювала сприятливі умови вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок, спрямованих на формування усного діалогічного спілкування.

Отже, **мета статті** – розкрити те-

оретичні основи формування лінгводидактичних стратегій як основного засобу навчання діалогічного мовлення студентів гуманітарного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «стратегія» в сучасній науці має дуже багато визначень. Першу теоретичну розробку поняття «стратегія» і його практичне застосування одержало у вигляді воєнної стратегії, яка забезпечує теоретичні основи планування, підготовки і ведення військових операцій, визначає напрямки реалізації тактик оперативних дій.

Галузь управління, точніше, стратегічний менеджмент (управління) визначає стратегію як довгостроковий якісно визначений напрямок розвитку організації, що стосується сфери, коштів і форм її діяльності, системи взаємин усередині організації, а також позиції організації в навколишньому середовищі. З погляду американських дослідників М. Мескона, М. Альберта і Ф. Хедоури стратегія – це «детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей» [2, с. 25].

Поняття «стратегії» щодо психологічних процесів вперше було вжито Дж. Брунером, який запропонував використовувати його для опису сприйняття інформації як процесу категоризації на основі виділених ознак та пояснення психологічних явищ, наприклад психічних процесів сприймання, формування понять у свідомості людини. Пізніше термін «стратегія» почав використовуватися для будь-якої організованої послідовності цілеспрямованих дій, виконаних задля досягнення результатів.

Найбільше нам імпонує визначення стратегії за Т. ван Дейком, який тлумачить її як деякий суб'єктивний план діяльності, яка є досить складною і новою, щоб реалізовуватись автоматично [1, с. 56]. Зарубіжна психолінгвістика та педагогічна психологія пропонують досить широкий спектр підходів до розуміння і класифікації стратегій у різних

аспектах користування мовою, набуття мовних та мовленнєвих знань, оволодіння прийомами діяльності, мовної компетенції.

В українській науці О. Любашенко стратегію представляє у співвідношенні з визначеними категоріями: предметом і процесом навчання, співдіяльністю навчання та її суб'єктами, педагогічними умовами навчання. На проєктивному, процесуальному та об'єктному рівнях стратегію вона трактує як структурну одиницю дидактики і як проєкт дидактичного процесу. Об'єктами проєктування лінгводидактичної стратегії виступають: мовленнєва діяльність як дидактична мета навчання; зміст діяльності навчання (знання, уміння – дії), навички – операції; методи діяльності (на основі актуалізації мотиваційного ресурсу студентів); програма тактик діяльності лінгводидактичної стратегії. Складовими такої теоретичної презентації замкненого методичного циклу є категорії навчання української мови у вищому навчальному закладі [4, с. 196].

Спроби побудови окремих стратегій навчання української мови в школі були здійснені О. Біляєвим, Т. Донченко, С. Караманом, В. Мельничайком, М. Пентилюк, К. Пліско, І. Хом'яком та ін. На їхню думку, стратегічно-діяльнісний підхід сприяє збагаченню мовними засобами. Такий процес здійснюється поетапно й обіймає формування комунікативної компетентності студентів шляхом засвоєння слів, їх значень та форм, граматичних конструкцій, умінь користуватися мовними засобами в мовленнєвій практиці.

Комунікативний підхід до визначення стратегій тлумачить стратегії як аналог понять «мета комунікації» або «засіб організації комунікації». У такому розумінні до стратегії слід відносити найближчі цілі (наприклад, отримувати інформацію, поділяти думку) та довготривалі цілі (наприклад, спонукати до дії, коригувати).

Проте процес навчання передбачає використання поняття дидактична стратегія, яка в сучасній науці

тлумачиться як «система керівництва та управління в їхніх головних та загальних напрямках, виходячи з цілей та завдань навчання. На основі теорії навчання дидактична стратегія визначає порядок здійснення всіх завдань у взаємозв'язку засобів, форм, методів навчання, наукової роботи викладачів і студентів. До дидактичної стратегії включено: організацію і формування навчального процесу, побудову системи (програми) передбачуваного перебігу навчання, постановку конкретних навчальних та наукових завдань і очікування їх рішень» [3, с. 50]. Така позиція відображає розуміння стратегії як системи керівництва навчальним процесом, «керівним органом якої виступає викладач, що організує та контролює навчально-пізнавальну діяльність» [3, с. 50]. Стратегія, таким чином, виступає засобом управління, необхідним викладачеві для ефективного забезпечення навчального процесу.

З огляду на викладене можемо стверджувати, що лінгводидактичні стратегії навчання передбачають застосування технологічного підходу до навчання, оскільки технологія передбачає «систематичне й послідовне втілення на практиці попередньо спроектованого навчально-виховного процесу, систем, способів і засобів досягнення мети та відображає процесуальний динамічний характер процесу навчання» [5, с. 52]. Технологічний підхід забезпечує цілісність та системність діалогічного мовлення студентів, що спирається на результат навчання – компетентний рівень володіння вміннями й навичками, а залежно від цього визначає зміст навчання, його організацію, адекватний вибір системи методів, прийомів і засобів навчання.

Дидактичні стратегії формування діалогічного мовлення студентів спрямовані на покращення процесу комунікації та створення професійно орієнтованих мовних ситуацій.

Розробка стратегій навчання діалогічного мовлення студентів гуманітарного профілю передбачає, що

цілеспрямована робота з формування професійного діалогічного мовлення студентів стане результативною, якщо:

- здійснювати навчання української мови (за професійним спрямуванням) на комунікативно-діяльнісній основі з урахуванням риторичних засад;
- забезпечувати адекватність форм, методів і засобів навчання індивідуальним особливостям студентів, змісту навчання з метою вдосконалення їхніх умінь самореалізовуватися через інтеракцію;
- систематично працювати над розширенням лексичного професійного мінімуму студентів і збагаченням їхнього усного діалогічного мовлення шляхом використання інтерактивних методів;
- спиратися на розроблену систему вправ та завдань, зміст яких пов'язаний зі специфікою обраного фаху;
- моделювати професійно орієнтовані мовленнєві ситуації з урахуванням дидактичного й комунікативного потенціалу мовних одиниць;
- урахувувати міжпредметні зв'язки української мови з іншими дисциплінами.

Крім того, важливе місце в навчанні повинно бути відведено самостійній роботі студентів, що забезпечувала б ознайомлення з комунікативно значущими темами, які мають вплив на формування професійного мовлення.

Основні навчальними завдання, які забезпечать удосконалення діалогічного мовлення студентів можемо визначити такі:

- створення комплексу завдань і вправ, які найбільше сприятимуть формуванню діалогічного мовлення студентів;
- пошук ефективних шляхів удосконалення усного мовлення майбутніх спеціалістів-міжнародників;
- перевірка ефективності застосування в навчальному процесі нових педагогічних технологій (інтерактивні імітаційні методи навчання, інно-

ваційні форми й методи навчання), що забезпечуватимуть реалізацію дослідного навчання.

Навчання професійного діалогічного мовлення студентів потрібно здійснювати з урахуванням таких напрямів мовної підготовки студентів:

- оволодіння системою теоретичних знань сучасної лінгвістичної науки, передусім відомостей з риторики, стилістики, культури мовлення, комунікативної лінгвістики, теорії мовленнєвої комунікації;
- формування умінь і навичок, необхідних студентам для побудови діалогічного мовлення, його оформленням і вмілим використанням у професійній роботі;
- удосконалення мовленнєвих якостей у процесі ділового спілкування.

Ми виходили з того, що одним з найефективніших шляхів формування пізнавальних умінь, отже, і діалогічного мовлення студентів, є активізація використання ділових ігор, різних видів вправ і завдань, наближена до реальної моделі майбутньої професійної діяльності.

Ураховуючи основні дидактичні вимоги підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарного профілю, до процесу навчання потрібно включати матеріал, що не лише розкривав особливості ділового мовлення в його усній і писемній формах, а й ознайомлював студентів з основами культури професійного спілкування, правилами українського мовленнєвого етикету, забезпечував вироблення навичок контролю за культурою мовленням (правильністю, логічністю, виразністю, змістовністю).

Організація навчальної діяльності студентів неможлива без змістовного дидактичного забезпечення. З огляду на це такий дидактичний матеріал повинен містити експліцитну та імпліцитну професіоналізацію, допомагати студентам оволодіти професійним мовленням, відповідати меті й завданням дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», уключати такі вправи і завдання, що сприяли б

удосконаленню діалогічних умінь і навичок студентів.

Як свідчить практика, велике значення під час навчання мови має правильна організація й проведення творчих робіт. Спостереження за навчальним процесом засвідчили, що найбільш ефективними є творчі роботи – вправи на створення професійно орієнтованих діалогів. Вони цінні насамперед тим, що потребують умінь орієнтуватися у професійній діяльності, виділяти головне, володіти невербальною комунікацією, давати оцінку явищам і фактам. Тут необмежені можливості для розвитку творчих здібностей студентів, професійних якостей, їхнього естетичного смаку й уподобань.

Процес комунікації – це двосторонній процес: породження мовлення та його сприйняття. В соціально орієнтованих ситуаціях усна комунікація дає можливість швидко реагувати всім учасникам та передавати нюанси розмови. Спілкуючись, співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера. Іншими словами, обмін репліками не може здійснюватись без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання. Отже, володіння діалогічним мовленням передбачає володіння говорінням та аудіюванням, що вимагає від учасників спілкування двосторонньої мовленнєвої активності та ініціативності.

Виходячи з цього, у студентів необхідно розвивати вміння ініціативно розпочинати діалог, реагувати на репліки співрозмовника та спонукати його до продовження розмови.

Характер протікання комунікації та мовні стратегії, які при цьому використовуються, залежать від місця, де відбувається спілкування (ділове спілкування), а також від обставин (офіційні, нейтральні та неофіційні). Такі комунікативні стратегії спрямовані на актуалізацію діалогічного мовлення. Для того щоб покращити ситуацію не лише у правильному використанні особливостей діалогу, але й у правильному

його конструюванні, стратегії мовного спілкування повинні звернути увагу на персоналізацію спілкування, тематику спілкування, стилістика спілкування, ситуативність спілкування, спонтанність мовлення, ефект переконливості та психологічні особливості.

Для усвідомлення цього студентам можна запропонувати скласти такі види діалогів:

I група: ваш опонент – абсолютний слухач. Вам потрібно отримати інформацію щодо делегації, яка прибуде завтра.

II група: ваш опонент – абсолютний мовець. Вас терміново викликають до іншої установи, а ви розмовляєте з колегою, з яким не хочете втрачати дружніх стосунків, він розповідає без зупини якусь історію, зупиніть його і вибачтеся так, щоб він не образився.

III група: ви слухач-мовець, ваш опонент – мовець. Ви даєте інтерв'ю, побудуйте його так, щоб журналіст не говорив більше за вас.

IV група: ви і ваш опонент – мовці. Вас цікавлять різні теми, постарайтеся переконати один одного, що ваш задум щодо проекту (будь-який) найкращий.

Зважаючи на викладене, у розробці лінгводидактичних стратегій навчання діалогічного мовлення студентів, потрібно враховувати таке:

провідним підходом визначити технологічний з урахуванням комунікативно-діяльнісного та функційно-стилістичного підходів до вивчення української мови;

спиратися на випереджувальний розвитку усного професійного мовлення;

ураховувати комунікативні потреби студентів, що зумовлює роботу над комунікативно значущими для студентів жанрами наукового, розмовного й офіційно-ділового стилів;

комплексної роботи над рецептивними й продуктивними видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням та говорінням);

застосовувати у процесі формування діалогічних умінь і навичок інтерактивні методи і прийоми навчання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, можна зробити висновки, що лінгводидактична стратегія розглядається як система керівництва й управління в навчанні діалогічного мовлення та спирається на загальнодидактичні основи навчання української мови у вищій. Перспективою подальшої роботи у цьому напрямі вважаємо розробку системи вправ і завдань, спрямованих на вдосконалення комунікативних умінь і навичок студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дейк Т. Стратегии по нимания связного текста / Т.А. ван Дейк // Новое в зарубежной лингвистики. Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С.153–212.
2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284с.
3. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту / А. В. Корольова // *Studia Linguistica*. Збірник наукових праць. Вып. 1. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – С. 48–53.
4. Любащенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі: Монографія / О. В. Любащенко. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 296 с.
5. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учебное пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.